

**ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ'NDE TÜBİTAK
YARDIMIYLA KURULMASI DÜŞÜNÜLEN BİR "BİLİM
POLİTİKASI ARAŞTIRMA MERKEZİ" (BPAM)'NE İLİŞKİN
OLARAK SUSSEX ÜNİVERSİTE'SİNDEKİ (İNGİLTERE)
"Science Policy Research Unit" (SPRU) İLE İŞBİRLİĞİ
İMKANLARI HAKKINDA RAPOR**

Prof. Dr. ERGUN TÜRKCAN
BAŞKAN DANIŞMANI

DURUM

Türkiye'nin 30 yıllık bir sosyo-ekonomik sürecin sonunda geldiği nokta, ülkenin başlıca bilim politikası organı olan TÜBİTAK'ın bu konuya çok daha değişik, operasyonel bir açıdan bakmasını ve önem vermesini gerekli kılmaktadır. Türkiye, son 30 yılda çok büyük bir sanayi hamlesi yapmış, hemen her türlü mal ve hizmeti üretir veya üretebilecek hale gelmiştir. Sanayide üretim ölçekleri büyümüş, sadece milli ekonomi için üretim yapan "ithal-ikamesi" aşamasından çıkılarak dünya pazarlarına yönelme, bu pazarlarda rekabet gündeme gelmiştir. Türkiye'nin önümüzdeki aylarda tamamlanması beklenen Avrupa ile Gümrük BirliĐi süreci ve yeni uluslararası ticaret kuralları yani Uruguay Round (1995) sonucunda ortaya çıkan World Trade Organization (WTO) sistemi, teknoloji üretimine, araştırma ve geliştirme (AR-GE) faaliyetleri desteklerine yeni boyutlar getirmiştir. Artık, rekabetçi teknolojileri transfer etmek pek kolay olamayacağı gibi, eski teknolojilerle uluslararası rekabet de mümkün değildir. Türk sanayiine ve TÜBİTAK'a, bu durumda yepyeni görevler ve sorumluluklar düşmektedir.

Türkiye'de sanayiin belli bir kesimi artık kendi teknolojisini üretecek, kendi tasarımını yapacak duruma gelmiştir veya bunu yapmaya mecburdur. Böylece bir yenilik (innovation) talebi, bunun türevi olarak bir AR - GE talebi ortaya çıkmaktadır. Yaklaşık 30 yıldır bu talebi görmeden bir AR - GE arz etmeye çalışan, ama talep olmadığı için daha çok akademik (temel) araştırmaları desteklemek durumunda kalan TÜBİTAK bu yeni talebi karşılayacak bir yapı ve politika değişikliğine gitmek zorundadır; bu değişiklikler de başlamıştır: 1 Haziran 1995 tarihli Para Kurulu Genelgesi, bunu uygulayacak bir üçüncü Başkan Yardımcılığı bunun işarettir.

Yeni Politikalar ve yeni örgütlenmeler bilim ve teknoloji politikası alanında bir seri araŐtırmayı ve derin çalışmalarını gerektirmektedir. Aynı zamanda, bunu gerçekleştirecek belli miktarda ve kalitede bilim politikası uzmanı ve araŐtırıcı da gereklidir. Çok-disiplinli bir alan olan "Bilim Politikası" dalında profesyonel düzeyde çok az eleman yetişmiş olup, bunlar da başka alanlarda görev yapmaktadırlar. Ülkemizde bu alanda, özel eğitim veren, araştırma yapan bir kurum bulunmamaktadır. TÜBİTAK'da bu konuyla ilgili yeni kurulmuş olan Daire Başkanlığı da aynı sıkıntıyı çekmekte, bir-kaç kişilik bir çekirdek kadro ile çalışmakta ve daha çok bürokratik görevleri yerine getirmektedir.

Yasal olarak özerk bir kuruluş da olsa, TÜBİTAK gibi bir kamusal organda, çok-disiplinli, akademik ortam gerektiren bir araştırma-eğitim merkezi kurmak ve sürdürmek her bakımdan güçlükler doğurabilir; bunun tabii yeri bir üniversite ve tercihan İngilizce eğitim ve araştırma yapan bir üniversitedir. TÜBİTAK'ın ilişkileri, yer yakınlığı ve daha önceki işbirliği örnekleri (Yöneylem Araştırma Ünitesi, Ankara Elektronik Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü gibi) gözönünde tutularak, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), böyle bir girişim için uygun bulunmuş; Sayın Rektör konuya olumlu yaklaşmıştır.

SUSSEX ÜNİVERSİTESİNDEKİ ÖRNEK : SPRU

Sorun, böyle bir Merkezin yani Bilim Politikası Araştırma Merkezi'nin (BPAM) nasıl kurulacağıdır. Bu konuda da Dünya'da en gelişmiş ve başarılı bir kuruluş olan Sussex Üniversitesindeki "Science Policy Research Unit" (SPRU) model alınmıştır. SPRU akademik bir araştırma-eğitim kuruluşu olarak Sussex Üniversitesinde (İngiltere), 1966 yılında, bilim ve teknoloji politikasına ilişkin konuları araştırmak, her düzeyde danışmanlık yapmak ve lisans - üstü öğrenci yetiştirmek için uluslararası düzeyde bir merkez olarak kurulmuştur. SPRU, İngiltere'de "Yüksek Öğretim Destek Konseyi" (Higher Education Funding Council for England - HEFCE) tarafından yapılan "Araştırma Değerlendirmesi"nde (Research Assessment Exercise), 1992 yılında, 5. sırada yer almıştır. Benzer üniteler ve kuruluşlar, kişilere bağlı olarak, bir süre parlayıp, işler yaptığı halde, SPRU kurumlaşmış ve giderek gelişen bir çizgiye oturmuştur. Şu anda ünitenin 80 kişilik bir araştırma-öğretim-idare kadrosu, 100'den fazla lisans öğrencisi (Mphil/Dphil, M.sc.), ve 3 milyon paund'luk bütçesi vardır. Bu bütçenin % 20'si Üniversite tarafından öğretim faaliyetine destek olarak sağlanmakta; % 30 kadarı İngiliz Araştırma Konseyleri, % 13'ü Avrupa Komisyonu, % 10 kadarı yabancı ülkelerdeki vakıf kuruluşlardan, % 7'si İngiliz Sanayi ve Ticaret Şirketlerinden ve geri kalanı da Merkezi Hükümet ve İngiliz vakıf kuruluşlarından gelmektedir. Başka bir deyişle, bütçenin yarısı üniversite ile İngiltere'deki TÜBİTAK işlevi yapan "Research Council"lerden, geri kalan yarısı da Ünitenin kendi araştırma ve danışmanlık faaliyetlerinden sağlanmaktadır.

SPRU'nun bir Direktör ve dört Direktör Yardımcısına ilave olarak Uluslararası bir Danışma Kurulu (Advisory Panel) bulunmaktadır. Sanayiden, Parlamentodan, Bakanlıklardan, yabancı benzer kuruluşlardan ve hatta yabancı bakanlardan oluşan Kurula, Sussex Üniversitesi Rektörü (Vice-Chancellor) ve ilgili birimlerden temsilciler katılmaktadır.

SPRU'nun başlıca araştırma alanları şunlardır:

A. Bilim, Teknoloji ve Global Ekonomi :

1. Teknoloji, Firma Davranışı ve Uluslararası Rekabet,
- 2.. Tasarım ve Üretimde Yenilik (innovasyon)
3. Bilimsel Araştırmanın Örgütlenmesi ve Evrimi

B. Enerji, Materyal ve Çevre :

1. Enerji Teknolojisi ve Piyasa Regülasyonu Hakkında Politikalar:
- 2.. Enerji Arz ve Talebi,
4. Çevre Mevzuatı ve Teknik Değişme,
5. Kirlilik Kontrolü ve İklim Değişikliği
6. Madencilik ve Çevre

C. Teknoloji ve Kalkınma:

1. Doğu Asya'da Sınai Kalkınma,
- 2.. Doğu Avrupa Sanayiinin Canlandırılması,
3. Teknoloji, İnsan Kaynakları ve Sanayileşme,
4. Enerji ve Kalkınma,
5. Gelecek Senaryoları (Future Studies)

D. Teknolojinin Uluslararası Yönetimi:

1. Bilim ve Çevresel Politika Kararları,
- 2.. Enformasyon ve Komünikasyon Teknolojileri: Yapılar, Politikalar ve Uluslararası Regülasyon
3. Askeri Teknoloji ve Sanayilerin Regülasyonu

Bu başlıkların altındaki yüze yakın araştırma alanı, SPRU'nun hem lisans-üstü tezlerin konularını hem de Ünitenin müşterileri için yürüttüğü araştırmaları temsil etmektedir. Ayrıca, diğer araştırma kuruluşları ile ortak kurulmuş iki Merkez (Centre on Science, Technology - Energy and Environment Policy - STEEP) ve (Centre for Information and Communication Technologies - (CICT), SPRU bünyesinde faaliyet göstermektedir.

SPRU'da iki M.sc. Programı, bir M.phil. ve derece vermeyen "Eğitim ve Yönlendirme Çalışmaları" gerçekleştirilmektedir. "M.phil", "Teknoloji ve Kalkınma" alanında, "M.sc.'ler ise "Bilim ve Teknoloji Politikası" ile "Teknoloji İnnovasyon Yönetimi" ana programlarında verilmektedir. (Non-Degree Training and Guided Study-TAGS) ise yetişkinlere, yetkililere ve ilgilenenlere kısa dönemli kurslar ve programlar şeklinde uygulanmaktadır. SPRU'nun, Bilim Politikası alanında gelişmiş özel bir kütüphanesi ve modern enformasyon sistemleri (INTERNET gibi) mevcuttur. SPRU'da kuruluşundan bu yana on kadar Türk derece almak veya araştırma yapmak için bulunmuştur; şu anda bir D.phil. öğrencisi tez yapmaktadır.

SPRU'yu ZİYARET

Kısaca tanıtmağa çalıştığımız SPRU'ya, TÜBİTAK Başkanlığının direktifiyle 21-22 Eylül 1995 günlerinde resmi olarak yaptığımız ilk ziyarette yetkililerle, TÜBİTAK'ın yardımıyla ODTÜ'de kurulması mutasavver "Bilim Politikası Araştırma Merkezi" (BPAM) konusunda muhtemel işbirliği imkanları araştırılmıştır. TÜBİTAK Başkanının resmi niyet mektubunu taşıyarak gittiğimiz SPRU'da ilk görüştüğümüz yetkili, Direktör Prof. Michael Gibbons oldu.

Prof. Gibbons, konuyu ve Türkiye'nin geldiği aşamalar hakkındaki açıklamalarımızı dinleyip mektubu okuduktan sonra, kategorik bir yaklaşımla, mektupta belirtilen bir protokol hazırlama yerine, iyiniyetle bazı deneysel açılımlar yapılmasını, sürece göre, ileride, iki kuruluş arasında bir işbirliği metni yazılabileceğini ifade etti. Kendisi konuya çok olumlu bakıyor ve SPRU'nun İngiltere'de hatta aynı üniversite'deki diğer ünitelerden farklı yapısını, çalışma sistemini anlamak için, muhakkak üst düzey yetkililerin, (TÜBİTAK ve ODTÜ) SPRU'yu ziyaret etmesinin çok yararlı olacağını vurguladı. Üst düzey yetkililer TÜBİTAK Başkanı, Yardımcısı veya ODTÜ Rektörü veya Yardımcısı olabilir. Daha alt düzeyde, bilfiil BPAM'da görev alacak yürütücüler için ise, yukarıda sözü edilen TAGS programları uygulanabilir. Ünite'den de bazı uzmanları konsültasyon için gönderebileceğini, ancak bu programların iki haftayı hatta bir haftayı geçmemesi gerektiğini; daha uzun sürelerin iki taraf için de fazla yarar sağlamadığını belirtti. Her zaman için, üniversite genel şartlarına uygun 1-2 öğrenciyi Msc. veya D.phil. programlarına kabul edebileceklerini (Kore'nin 7 öğrencisi varmış), Türkiye'deki programlar için de, gerekirse, ayrıca şartları görüşülerek hoca da bulabileceklerini söyleyen Prof. Gibbons, kütüphaneler arası işbirliği, SPRU yayınlarının temini konusunda işbirliğinin her zaman mümkün olduğunu söyledi. Tabii ki, bütün yayınlar (araştırma sonuçları ve kitaplar) ile danışmanlık hizmetlerinin belli bir ücreti olduğu açıktır. Bir saati geçen görüşme sonunda Direktör, konuya kendi stafi ile tartışıp bir mektup yazacağını bildirerek, SPRU'yu model almamıza ve ziyaretimize teşekkür etti.

Öğle yemeğinde, Bilim Politikasının kurucularından, bu alanın "guru"sü Prof. Chris Freeman ve İdari Direktör Bayan Jackie Fuller ile yaptığımız görüşmede, Prof. Freeman, kısa süreli bir konferans veya seminer için, her zaman, tabii, takvimine uygun olarak gelebileceğini belirtti. Bu çok önemli bir kazançtır. Sayısız ödülleri ve çalışmaları olan ve SPRU'yu kuran bu zatın ülkemizde bulunması ve tavsiyelerini almak, bize çok büyük yararlar sağlayabilir.

Öğleden sonra araştırmadan sorumlu Direktör Prof. William Walker ve öğrenci işleri ile telekomünikasyon araştırmalarından sorumlu Direktör Prof. Robin Mansell ile görüştüm. Her ikisi de benzer olumlu yaklaşımlar sergilediler ve Direktörün teklifine uyumlu eğitim, danışma ve kısa süreli ziyaret imkanlarından bahsettiler. Prof. Walker, yine aynı üniversitedeki "Institute for Development Studies" (IDS) ile de işbirliği yapabileceğimizi söyledi. Kalkınma konularında uzman olan bu Enstitü, teknoloji konularına da, kalkınma açısından eğilmekte, bir çok dersler ve kurslar ortak hocalarla yapılmaktadır.

Ertesi gün, 22 Eylül'de, Bilim Politikasında önemli bir isim olan Prof. Keith Pavitt ile görüştüm. Kendisi, bir Teknik Üniversite seçmemizin çok isabetli olduğunu, bu alanda mühendisliğin büyük rol oynadığını söyledi. Kurulacak merkezin, SPRU dışında diğer kuruluşlarla, örneğin Hollanda'da Maastricht kentindeki, MERIT ve U.N.University, ABD'de MIT, Yale gibi Üniversitelerle de ilişki kurmasını, buralara da öğrenci göndererek, farklı tiplerde uzmanlar yetiştirme imkanlarını denenmesini tavsiye etti.

Aynı gün SPRU kütüphanesinde de incelemede bulundum. Kütüphanenin periyodik listesini aldım ki, hemen hemen Dünya'daki başlıca Bilim Politikası yayınlarını kapsamaktadır. Kütüphaneci Ms. Merchant da gerek internet gerekse başka ortamlarda işbirliği yapılabileceğini ifade etti.

SONUÇ:

TÜBİTAK'ın yardımıyla ODTÜ'de kurulması düşünülen Bilim Politikası Araştırma Merkezi (BPAM) için her türlü koşulun hazır olduğu, iyi bir başlangıçla bu işin başarıya ulaşabileceği kanaatine varılmıştır. Rektörlükle yapılacak bir anlaşma ile bu yıl, hukuken ve bir miktar da fiilen, Merkezin kurulmasını gerçekleştirilebilir. Kısa dönemde, yetişmiş bir kaç elemanla bu araştırmalara başlanabileceği gibi, önümüzdeki akademik yılda bir Master programı açılmasına ve bir-kaç öğrenciyi SPRU'ya göndermeğe çalışmak gerekir. Tabii ki, bu yıl içinde veya 1996 başında hem TÜBİTAK hem de ODTÜ üst düzeyinden SPRU'yu ziyaret etmek ve oradan bir-iki kişiyi çağırmak da yapılması gerekli işler arasında görülüyor. Kuşkusuz, bu Merkez, BPAM, 21. yüzyıl başında bir varlık haline gelip işlevlerini kazanacaktır. Çok kısa zamanda, büyük şeyler beklemek yerine, sağlıklı bir gelişme sürecinin koşullarını hazırlamak daha uygun bir politika olarak gözüküyor.

28 Eylül 1995
Ankara

Prof. Dr. Ergun Türkcan
Başkan Danışmanı